

DIDÀCTICA DE LA MÚSICA

‘LA CANÇÓ’

Recull de: ***Vicent Lluís Fontelles***
[PhD - UV - Facultat de Magisteri/Val]

ÍNDEX

LA CANÇÓ:

1.- INTRODUCCIÓ: Marc teòric de l'ensenyament musical – [Àrea d'Educació Musical]	5
1.1 Bases curriculars fonamentades en l'experiència musical.....	5
1.2 Educació de l'oïda	6
2.- LA CANÇÓ	9
2.1 Beneficis de la cançó	9
2.2 Estructura de la cançó	11
2.3 Tipus de cançons	11
2.4 La cançó en la història	12
3.- METODOLOGIA A EMPRAR, REPERTORI i ASPECTES QUE ES PODEN TREBALLAR A PARTIR DE LA CANÇÓ	15
3.1 Metodologia a emprar	15
3.2 Repertori	15
3.3 Criteris per a seleccionar les cançons	17
3.4 Aspectes que es poden treballar a partir de la cançó	18
4.- DIDÀCTICA DE LA CANÇÓ	21
5.- EL COR	27
6.- AUDICIÓ: MUSICOGRAMA	29
7.- EL JOC i LA CANÇÓ	31
***REFERÈNCIES	35

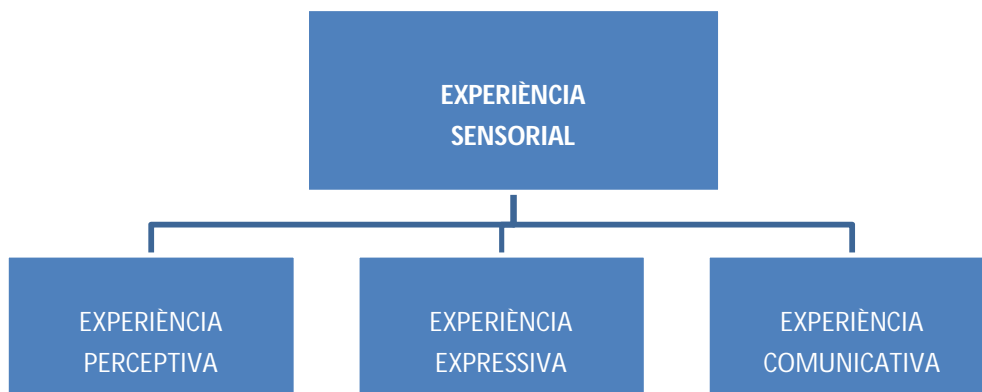
1.- INTRODUCCIÓ: Marc teòric de l'ensenyament musical - [Àrea d'educació musical]

Qüestió: **Per a què ensenyar?**

La resposta definirà: els **Objectius proposats**: generals [d'etapa - d'àrea - didàctics]
els **Criteris d'avaluació**
el **Procés d'ensenyament/aprenentatge**

1.1 Bases curriculars fonamentades en l'experiència musical:

Conté quatre formes -o plans de relació- amb la realitat sonora: **sensorial, perceptiva, expressiva i comunicativa.**

1. Experiència sensorial:

És la resposta del subjecte a un estímul. Es manifesta quan un objecte estimula un receptor determinat que siga capaç de captar ones sonores i convertir-les en sensació sonora [o vibràtil].

2. Experiència perceptiva:

És la interpretació, interiorització i comprensió de l'experiència sensorial. El subjecte reconeix, mitjançant la memòria, vivències anteriors i el contrast, qualitats de l'objecte sonor i musical que es registren al seu cervell.

3. Experiència expressiva:

És l'exteriorització del subjecte pel que fa al seu aspecte més pur. Respon a l'exteriorització de la veu però no de manera exclusiva atès que pot anar acompanyada de produccions sonores realitzades amb altres parts del cos.

4. Experiència comunicativa:

És la intenció i l'ús del codi emissor-medi-receptor. Apareix quan les tanques que separen una consciència d'altra permeten la transmissió d'idees, sentiments d'un o diversos subjectes vers l'altre o d'altres.

Dintre de la interrelació d'experiències i tot aprofitant la variabilitat educativa de l'Àrea de Música, caldrà fer esment de les eines més significatives que el nostre cos [de manera parcial o al complet] ens ofereix. Una prova de les capacitats musicals adients a la persona la constitueix la nostra oïda i totes les possibilitats que ens obri l'expressió més clara dels seu desenvolupament [adés primari ara contextual]: **la cançó**.

1.2 Educació de l'oïda

-Percepció sonora:

Fa esment al conjunt de capacitats relacionades amb la interiorització, interpretació i comprensió de l'element sonor mitjançant l'oïda o qualsevol altre sensor corporal.

A la majoria de centres educatius [i al seu entorn] apareixen sovint trets evidents de l'anomenada 'contaminació acústica'. Aquest tipus d'agressions sonores produeixen efectes diversos davant les persones:

- **fisiològics:** pèrdua de capacitat auditiva i modificacions funcionals del sistema vegetatiu [augment de la pressió arterial; ritme cardíac; moviments respiratoris; tensió dels múscles, etc].
- **psicològics:** disminució de capacitats degut a la pertorbació de la son [reducció del rendiment; sensació d'agressivitat; ansietat, etc].
- **psico-sociològics:** tendència a l'esgotament; nerviosisme; irritabilitat; actes violents; agressions, etc.

-Expressió sonora:

Qualsevol part del nostre cos pot esdevenir en instrument d'expressió musical:

- l'aparell fonador [la veu: el més important]
- resta d'òrgues i membres corporals
- elements de la natura
- objectes del nostre entorn quotidià

El cant és significatiu perquè naix des de l'interior a més de ser funcional perquè pot desenvolupar-se en qualsevol context [el portem a sobre per tot arreu]. Amb la veu es reflecteix l'ansietat i la tensió, la tranquil·litat i la relaxació. En la cançó, la música té la funció de recolzar el missatge del text. Cal conèixer i esgotar les possibilitats expressives sonores del nostre cos per tal d'assolir el desenvolupament de les capacitats perceptives i expressives pròpies.

2.- LA CANÇÓ

La paraula 'cançó' prové de la paraula llatina 'cantio' i 'cantonis', formada pel verb 'canare' [cantar] i pel sufix 'tio' ['-ció' = 'acció i efecte']. De 'canere' també esdevé la paraula 'cant'.

La pràctica musical, dintre del procés educatiu, hi és basada en gran part en l'estimulació i modelatge de la sensibilitat amb l'aportació d'uns primers elements de carés sensorial que més endavant, i a poc a poc, aniran elaborant-se. Així doncs, la música, com a llenguatge artístic, permet la comunicació [emissió i recepció] i la música, com a art, permet l'expressió de sentiments, sensacions i emocions.

Només per aquestos motius ja queda justificada la inclusió de l'Àrea de Música en el currículum de les etapes d'ensenyament obligatori. Però, a més a més, hi ha una sèrie d'hàbits i actituds que són objectius de totes les àrees i que en la música hi són de forma inherent:

- Exteriorització i compartiment d'estats d'ànim.
- Treball cooperatiu [ex: el cant col·lectiu].
- Hàbits de postura, de relaxació, de respiració i de dicció.
- Coneixement i respecte pel patrimoni cultural de l'entorn.
- Treball continuat, per a l'aprenentatge de la tècnica del instrument musical escollit [en Primària hi sol ser-hi la flauta dolça].
- Importància del silenci [a l'hora de cantar, a classe, quan les audicions ...]

2.1 Beneficis de la cançó

Alguns dels beneficis més a l'abast que poden assolir les xiquetes i els xiquets mitjançant la pràctica de la cançó hi serien:

- Millorar la capacitat d'atenció, de concentració i de memòria
- Desenvolupar la creativitat i la imaginació.
- Millorar el llenguatge i eixamplar vocabulari
- Millora del control rítmic del cos i la coordinació
- Estimular diversos sentits així com l'equilibri
- Millorar l'habilitat per resoldre problemes matemàtics i/o de raonament complex

A tot això podem sumar-hi el fet pel qual la música, i dins de la música: la cançó, constitueix la primera i més constant forma d'apropament a l'art dels nostres xiquets. Els continguts de l'Àrea de Música per a les etapes d'Infantil i Primària esdevenen del seu carés de llenguatge específic i ens permeten garantir una formació musical d'allò més àmplia des de dos aspectes:

1. Des del punt de vista de la pràctica musical individual i col·lectiva
2. Des de l'assoliment de coneixements, assoliment que té en compte aspectes com ara la creativitat, el sentit estètic, la capacitat crítica, el gust per la música...

Aquestos continguts es concreten en 5 grans blocs: Cançó i veu; Educació de l'oïda; Música i psicomotricitat; Llenguatge musical i Audició.

Així doncs, treballarem sota la màxima **d'aprendre música 'fent música'**.

Tanmateix, el seu procés d'ensenyament/aprenentatge caldrà que siga actiu al màxim: cantant, tocant instruments, ballant, creant i escoltant.

La cançó, a l'Educació Infantil, Primària i Secundària, ofereix un excel·lent mitjà d'expressió musical i esdevé **l'eix vertebrador** de gairebé tot el procés metodològic a més de constituir la base fonamental per a la pràctica musical a l'escola. A la cançó conflueixen tot un seguit d'aspectes que la fan insubstituïble com a **eina d'aprenentatge musical**:

- Forma de fer música més espontània i a l'abast del xiquet/ta.
- Manifestació de la sensibilitat.
- Síntesi dels coneixements bàsics del llenguatge musical [ritme i mètrica, melodia, fraseig, estructura, base harmònica, etc.].
- Vehicle de transmissió cultural, de coneixement de la idiosincràsia de l'entorn propi i d'apropament a d'altres cultures.
- Mitjà d'expressió que permet redescobrir i potenciar el idioma.
- Embolcall de tresors lingüístics, populars, tradicionals i musicals.

Cantar ha de constituir una activitat quotidiana i habitual a l'escola.

La cançó pot ser un procediment dins de qualsevol altra àrea i pot servir també de punt de sortida per enllaçar amb altres activitats, o a l'inrevés. Així doncs, la cançó constitueix un excel·lent mitjà de formació humana a més de ser una forma espontània d'expressió.

Partirem del fet pel qual **tots els xiquets tenen capacitat per al cant** i que, a més a més, aquest hi constitueix una necessitat per a ells [com ara el moviment, el joc o la paraula]. És per la qual cosa que sovint trobarem aquestos 4 elements units per una mateixa activitat: **moviment; joc; paraula i cançó**.

El xiquet/a ha d'experimentar la cançó com una mena d'element afegit al joc, però, com a docents, hem d'ajudar-li a descobrir la dimensió estètica que la cançó comporta.

A l'Escola, el cant col·lectiu recolzarà el grup com a única expressió on responsabilitat i protagonisme es reparteixen per igual per a cadascun dels alumnes d'aquesta manera la cançó esdevindrà element quotidià de convivència i formació.

Dintre d'aquest apartat, podríem sintetitzar la nostra tasca a l'Escola sota la màxima per la qual **la cançó** serà **la habilitat mitjançant poder emetre la veu d'allò més correctament**.

2.2 Estructura de la cançó

Interpretar un text a partir d'una melodia i viceversa ha estat la forma compositiva més utilitzada al llarg de la història. En la música tradicional, la cançó sol tenir una 'estructura estròfica', és a dir: es canta a sobre textos diversos que tenen similituds pel que fa a mètrica i rima.

Unirem diversos elements per tal de bastir l'estructura de la cançó. Aquests elements hi solen ser: *Introducció - Estrofa - Tornada - Pont musical - Interludi - Final*.

- **Introducció:** *part única que farem servir al començament de la cançó. Serveix per a anticipar 'allò que va a vindre'*
- **Estrofa:** *secció que es repeteix diverses vegades al llarg de la cançó amb la mateixa música però, normalment, amb diferent lletra. Aquesta part és la que explica els detalls del relat*
- **Tornada:** *grup de versos menuts que es repeteix al llarg de la cançó. Inclou la idea principal de la cançó, així com el títol. La melodia i la lletra rarament canvien.*
- **Pont musical:** *part de la cançó que porta a una altra. Connecta dues parts distintes d'una cançó [ex: per tornar a començar la cançó o per concloure-la]. En 'el pont' canvia la melodia i la lletra i la cançó té una tensió musical més elevada.*
- **Interludi:** *també anomenada 'Pre-tornada'. Connecta l'Estrofa amb la Tornada*
- **Final:** *darrera secció de la cançó, la funció de la qual és conduir-la vers el final. Sol emprar-se la part de la Tornada fins, a poc a poc, romandre en silenci i concloure.*

2.3 Tipus de cançons

Divisió molt acurada en tres grans grups tot i que les diverses ramificacions són molt més diverses i eixamplades segons els nivells locals, nacionals o internacionals:

- **Cançons tradicionals:**
pròpies de les societats rurals i s'han transmès per tradició oral. Els etnomusicòlegs les han estudiades i recollides en cançoners

- Cançons Populars:
s'han desenvolupat a les societats urbanes i el seu repertori respon a les necessitats musicals dels seus habitants. Els mitjans de comunicació han estat cabdals a l'hora de la seua difusió i transmissió.
- Cançons Cultes:
Des de l'Edat Mitjana i durant més de cinc-cents anys [a occident], van tenir un contingut religiós. A poc a poc augmentaren les cançons profanes (no religioses). A nivell de l'anomenada 'música culta', cal destacar 'el lied', composició per a una sola veu amb acompanyament instrumental.

Les **cançons infantils** [de 0 a 12 anys] poden classificar-se pel tipus de funció que desenvolupen. Així hi podem trobar la següent divisió:

- Cançons de joc:
Pensades per a acompanyar jocs. Xiquetes i xiquets les cantaran mentre juguen i es mouran al ritme de la cançó
- Cançons de bressol:
Es canten als xiquets més menuts [de bolquers endavant] tot manifestant una mena de vincle entre ells/elles i els seus pares. Hi solen ser 'per a dormir' i tenen un efecte 'de calma i reconfortant' que allunya la por, l'estrès i d'altres malalties.
- Cançons lúdiques:
Desenvolupen una funció d'entreteniment en moments buits o d'oci
- Cançons didàctiques:
Hi solen emprar-se a l'escola com a mitjà d'aprenentatge. La seua temàtica hi és basada en conceptes com ara els colors, els nombres, els valors, les parts del cos, etc.
- Cançons d'habilitat:
Basades en jocs de paraules que cerquen l'afavoriment del desenvolupament de les habilitats verbals [ex: la pronunciació]. Poden ser-hi endivinalles, travallengües, reguitzells, etc.

2.4 La cançó en la història

Cal considerar la cançó com una eina de treball d'allò més natural així com ancestral.

Totes les cultures han emprat la cançó per tal de dur a terme esdeveniments diversos, refermar la quotidianitat del pas del temps, recordar successos passats, mantenir les rutines i per a establir lligams entre cultures diverses.

A Europa (edat mitjana) sorgiren les cançons profanes dels trobadors i joglars. A França es desenvolupament, a poc a poc, les cançons polifòniques tot donant pas vers el madrigals. Més endavant, les cançons van desenvolupar-se a una sola veu i acompanyades d'instruments. La cançó evolucionarà al segle XVIII tot i que foren el 'lieders' la seu màxima expressió musical ja al segle XIX.

♪La cançó popular♪

Considerem 'música popular' aquella que hi és cantada pel poble de temps ençà per tal de celebrar esdeveniments d'especial relleu en la vida.

Transmesa oralment de generació en generació, la cançó popular no hi té 'autor determinat conegut'. Com que té caràcter col·lectiu, el poble la fa seua quan la transmet de manera oral la qual cosa permet modificacions substancials des dels seus orígens.

Dintre d'un període ample de tamps, la música, com a tal, estigué subordinada a la dansa i a la poesia. El cantussejament d'aqueixes melodies i la seua interpretació amb instruments diversos van fer que anara independitzant-se de la vessant poètica i de la dansa tot restant com una forma tonal dinàmica amb característiques pròpies.

♪La cançó popular valenciana♪

Dintre d'un ventall veritablement ample de manifestacions populars a la nostra terra, la música, i la cançó en concret, és vehicle primordial per a l'exteriorització dels sentiments. Produït en connexió amb les arts i els costums populars, el folklore musical palesa a totes les seues formes 'la manera de ser d'un poble' tot arreglant l'esperit dels entorns concrets segons comarques i/o indrets diversos.

♪La cançó popular actual♪

Malgrat els canvis ràpids i radicals als quals ha estat sotmesa la nostra societat, els xiquets/tes continuen apropant-se a la música mitjançant la cançó. Presentada a hores d'ara sota formats

digitals i audiovisuals, les cançons aconsegueixen mantenir els trets definitoris que les fan 'úniques i especials' a més de diferents segons els context on es produïsquen.

Parlem de cançons creades per autors sota encàrrecs concrets [dibuixos animats, sèries, pel·lícules, musicals, etc] i que arrossequen una difusió massiva sent traduïdes, a més a més, a diversos idiomes. És per la qual cosa que aquest 'nou tipus de cançons' jo no hi són pròpies d'una cultura, sinó gairebé de una bona part de la humanitat, diguem sovint del 'primer món'.

3.- METODOLOGIA A EMPRAR, REPERTORI I ASPECTES QUE ES PODEN TREBALLAR A PARTIR DE LA CANÇÓ

3.1 Metodologia a emprar

Les teories pedagògiques més actuals hi són basades en la reconstrucció social i cultural d'allò que nosaltres [els docents] entenem com a aprenentatge. Aquest model didàctic és especialment adient per a aquelles àrees del coneixement que, com ara la música, estan relacionades amb el desenvolupament social i individual de l'alumnat.

Tindrem com a objectius d'aprenentatge 3 fases ben concretes: desenvolupament; síntesi i aplicació.

1. En la fase de *desenvolupament* s'han de presentar i manipular els nous continguts
2. En la fase de *síntesi* s'ha d'estructurar allò que s'ha après
3. En la fase d'*aplicació* s'ha de proposar a l'alumne/a la identificació i/o aplicació dels nous continguts en escenaris diferents d'aquells que s'hagen treballat.

Cal esmentar els materials didàctics emprats tot partint de la base que cadascú dels alumnes estarà més familiaritzat o no amb uns suports determinats, es per la qual cosa que caldrà preveure diversitat de materials, com ara imatges, so, text, instruments musicals, noves tecnologies...

3.2 Repertori

Per a seleccionar un repertori representatiu de la feina desenvolupada a l'aula caldrà disposar de material abundant i 'saviesa' per poder escollir a cada moment aquelles cançons que contribuiran a la formació dels nostres alumnes, de la persona tot donant resposta a la seua manera de veure i d'entendre el món.

Caldrà tenir en compte els següents criteris a l'hora de la selecció:

- Criteris generals:
 - El docents cercarà cançons que responguen a interessos i/o vivències dels alumnes segons l'edat. Per tal de facilitar la motivació haurien de ser cançons conegudes [reconegudes, tot i que no escau]*
- Criteris musicals:

Es tindrà en compte el vocabulari, el ritme, la melodia, la tonalitat i l'acompanyament [si de cas]. Partirem de la premissa que tot haurà de ser senzill, clar, usual i 'agradable'

- Criteris psicopedagògics:

El tema central de la cançó ha de respondre als interessos dels xiquets/tes i el text ha d'estar d'acord al vocabulari i lèxic emprat a cadascuna de les edats que hi és dirigida la cançó

Hem d'aconseguir un repertori adient i, sobretot, que motive l'alumnat a més de contenir una dificultat progressiva que el permeta enriquir el coneixement del patrimoni cultural més proper [geogràficament i en el temps] per tal d'anar eixamplant-lo a poc a poc. El repertori que farem cantar ha d'estar directament relacionat amb l'estat vital de les persones que el canten. Escollirem, doncs, les cançons segons l'edat dels alumnes tot atenent les dificultats d'ordre rítmic, melòdic, de comprensió i pronúncia del text.

Tenint en compte la procedència de l'alumnat de cada centre, i de cara a una millor integració d'aqueixos a l'entorn sociocultural, cada escola hauria de completar el repertori amb cançons originàries del mateix poble o comarca, i amb cançons d'altra procedència [la de aquells possibles alumnes nouvinguts de fora], en la llengua original si és possible o bé amb traduccions. Cal recordar també que nombroses cançons tradicionals centreeuropees ja formen part del repertori universal de cançons infantils.

L'educació vocal ha de ser progressiva tot partint del fet que els més menuts han d'aprendre a cantar dintre d'una tessitura reduïda [extensió d'una quarta, aproximadament] per tal de poder-la eixamplar-la a mesura que vagen creixent. Només d'aqueixa manera aconseguirem un desenvolupament d'allò més correcte de la veu dels nostres alumnes.

La dificultat també ha de ser progressiva des del punt de vista de l'afinació, ritme, tempo i dinàmica. Partirem des dels cants monofònics senzills vers altres de polifònics [darrers cursos d'Educació Primària] per concloure el procés, si fos possible, amb polifonies a diverses veus.

Caldrà tenir present el fet pel qual les cançons ja cantades als primers nivells de Primària poden recuperar-se posteriorment, refer-les i cantar-les a veus i/o fer-hi acompanyaments instrumentals eixamplant-les així pel que fa a dificultat i riquesa musical.

És recomanable fer un recull de cançons populars i tradicionals valencianes, pot ser les més representatives de la nostra cultura popular i més adients a la veu dels alumnes com a eix a sobre el qual bastir el repertori propi de cada escola i com a material de suport per al professorat tot representant una mostra variada i significativa del patrimoni popular del nostre entorn.

El cançoner recomanat [per a Infantil i Primària] l'estructurarem de la manera següent:

- 10-15 cançons per al cicle d'Educació Infantil
- 3-6 nadalenques per al cicle d'Educació Infantil

- 5-10 cançons per cicle d'Educació Primària
- 2-4 nadalenques per cicle d'Educació Primària
- Cançons en altres llengües dels països dels quals provenen els alumnes nous al nostre sistema educatiu

Segons Edgar Willems, hi ha diverses classes de cançons que intervenen en l'educació musical del xiquet/a:

- Cançons populars tradicionals:
Hi solen aprendre's a casa nostra. Les paraules juguen un paper determinant atès que constitueixen la base auditiva
- Cançons que preparen per a la tècnica instrumental:
Són cançons senzilles formades per intervals diversos i progressius
- Cançons mimades:
Estableixen un vincle entre el sentit de les paraules i la mímica
- Cançons ritmades:
Desenvolupen el instint del ritme musical basat en el moviment natural del cos

3.3 Criteris per a seleccionar les cançons

Per seleccionar d'allò més correctament una cançó caldrà tenir en compte factors relacionats amb els alumnes [edat, nivell de parla, necessitats d'aprenentatge, l'entorn social de l'escola, etc] així com també les condicions d'aprenentatge [context d'aprenentatge, nombre d'alumnes, programació, si es treballa per projectes, etc].

Osman i Wellman [1978] es plantegen una sèrie de qüestions i paràmetres cabdals a l'hora d'escollir una cançó adient:

- Es repeteixen paraules, frases, línies o tornades?
- Es pot aprendre la melodia fàcilment? És apegalosa?
- Té un patró rítmic marcat?
- És útil de vocabulari?
- Reflecteix aspectes de la cultura, costums, tradicions, fets o èpoques històriques que serien d'utilitat a l'aula?
- La cançó a escollir, ha tingut projecció internacional, té interès cultural o forma part del repertori escolar a nivell nacional o internacional?

Tota vegada plantejades les qüestions se n'adonem que tots els criteris poden ajustar-se a dos punts fonamentals:

- Els interessos dels alumnes [de l'aula] i ...
- L'adequació puntual a la situació docent

3.4 Aspectes que es poden treballar a partir de la cançó

♪ *Pel que fa al text* ♪

Interpretar una cançó també té com a objectiu l'aprenentatge de la llengua. Tanmateix, treballar les cançons desenvoluparà la facultat de memorització que es traduirà en una major fluïdesa verbal, en l'assoliment de seguretat en l'ús del llenguatge i en un augment progressiu del potencial comunicatiu de l'alumne/a.

La següent proposta didàctica podrà ser adaptada per cada docent dintre de les possibilitats i les exigències dels seus alumnes:

1. *Comprensió inicial del lèxic:*

- Comprensió inicial dels mots
- Comprensió del significat de les expressions
- Comprensió del conjunt del text

2. *Pronúncia correcta* [fonètica]:

- Trets fonètics diferencials del valencià
- Enllaços fònics i contraccions
- Llicències per raó del ritme que afecten la fonètica

3. *Entonació i expressivitat.*

♪ *Pel que fa a la creativitat* ♪

1. La cançó com a joc de llenguatge:

- Cançons acumulatives:* exerciten la memòria
- Cançons enumeratives:* fixen els coneixements de l'alumne/a

-*Cançons encadenades*: faciliten la rapidesa de reflexos memorístics

2. El cant espontani:

- Estimula la comunicació dins i fora de l'escola
- A la classe, a l'hora de jugar i com a motiu d'alegria i de divertiment
- El fet mateix de cantar
- Les cançons que comporten un joc
- Les cançons que són de saltar i ballar

3. Animació de festes populars celebrades a l'escola:

- Com a element extraordinari d'animació
- Com a espectacle: expressió artística, cant, dansa, escenificació, joc...

4. Escenificació:

- Representació mímica, dansa popular, joc, dramatització
- Com a element d'expressió corporal: invenció de moviments de dansa o jocs d'expressió

5. Reconstrucció d'un marc:

- Històric, llegendari, geogràfic...

6. Il·lustració:

- Fer dibuixos d'alguns passatges de la cançó
- Fer un dibuix [general] al·legòric de la cançó

7. Audició de cançons:

- Ecoltar cançons de tot tipus com a referent
- Buscar programes de ràdio i TV on s'emeten cançons
- Enregistrar cançons interpretades pels alumnes
- Assistir a recitals de cançons

♪ *Pel que fa a la música* ♪

Mitjançant la cançó, els xiquets/tes aniran coneixent elements bàsics que formen la música [llenguatge musical i d'altres], ensems els ajudarà a apreciar-la si més no.

- Ritme: *pulsació, tempo, ritme, compàs...*
- Melodia: *línia melòdica, àmbit, estructura formal, tonalitat i modalitat...*
- Dinàmica: *intensitat, canvis dinàmics...*
- Interpretació: *expressió, tècnica vocal, coneixement del gest de direcció...*

4.- DIDÀCTICA DE LA CANÇÓ

La cançó és la capacitat per a transmetre la veu de la forma més correcta.

Hi ha diversos i nombrosos procediments per a ensenyar una cançó. Al començament caldrà tenir en compte els següents paràmetres:

- La dificultat del text
- La dificultat musical [melodia, ritme,...]
- La durada de la cançó
- L'edat dels xiquets

Cada professor/a ha de captar [tenint en compte el moment i les circumstàncies] quina serà la fórmula adient per ensenyar la cançó, però podríem partir de la manera més normal [natural] de totes les conegudes, és a dir: **des de l'audició directa**. Això implica que serà el propi mestre/a qui amb el seu instrument més a l'abast [la seua veu] transmetrà i presentarà les cançons als xiquets.

♪ Condicions prèvies i necessàries per a ensenyar una cançó ♪

- Escollir la cançó tenint en compte l'edat dels xiquets/tes a qui va dirigida.
- Transmetre il·lusió per aprendre-la i posar l'èmfasi necessari per fer-los veure la importància de cantar bé, cantar tots i cantar junts.
- Arribar a conèixer la cançó de memòria [també podem dir: 'de cor'].
- Respectar [de manera rigorosa] el text, el ritme i la melodia.
- Tenir en compte les frases musicals i gramaticals, els llocs adients per a respirar, la tonalitat i la tessitura.
- Saber explicar l'origen, el vocabulari i l'argument de la cançó.

♪ Condicions prèvies i necessàries per a escollir una cançó ♪

Arribada l'hora d'escollir una cançó caldrà tenir en compte els punt següents:

- El mestre/a haurà de procurar que aprendre i cantar la cançó esdevinga en 'el fet musical més important dels nostres alumnes'

- Per tal d'aprofitar els recursos que la cançó pot afegir a la nostra tasca educativa caldrà establir una programació acurada que faça compatible i íntegra la lògica de la música amb la de l'aprenentatge
- Caldrà també contextualitzar la cançó cercant informació de tipus cultural, dels seus orígens, context geogràfic o social, en quines situacions es cantava, de quin tipus de cançó es tracta, etc ...
- Preparar-se de manera adient l'argument o trama [si es tracta d'una rondalla musicada] i l'ús del vocabulari
- Elements musicals a destacar: melodia, ritme, estructura, tonalitat
- Tenir cura dels criteris interpretatius com ara les dinàmiques, l'acompanyament instrumental, qui seran els solistes, marcar les respiracions, etc.
- Programar diverses activitats d'ensenyament/aprenentatge com ara introducció, desenvolupament, interaplicació i d'avaluació [inicial, de procés i de síntesi]
- El professor/a de música ha de ser 'exemple' pel que fa a l'ús de la veu doncs ha de tenir una tècnica vocal acurada [parlada i/o cantada] amés de una bona formació musical que li permeta la màxima correcció musical possible com ara l'afinació, el rigor rítmic i l'expressivitat

♪ Com ensenyar una cançó simple. Procés a seguir.♪

- El mestre canta la cançó sencera
- >>>>>>Els xiquets l'escoltaran i, tota vegada conclosa, comentaran el text
- El mestre cantarà la primera frase [3 o 4 vegades]
- >>>>>>Els xiquets la repetiran
- El mestre cantarà la segona frase
- >>>>>>Els xiquets la repetiran
- El mestre cantarà les dues frases
- >>>>>>Els xiquets la repetiran
- I així fins al final de la cançó
- Tot seguit, s'enllaçaran les frases unes amb les altres fins que la cançó estiga memoritzada.
- >>>>>>Els xiquets la cantaran i el mestre els escoltarà sense cantar per tal de saber si els xiquets/tes l'han apresada amb seguretat.

♪ Ensenyar una cançó més complexa i de més nivell. Procés a seguir.♪

1. Caldria aconseguir que l'alumne/a assolirà uns hàbits de treball mínims, com ara: postura corporal adient; ambient de silenci; respecte i voluntat de fer-ho bé tots junts.
2. Crear un clima que motive, que il·lusione els xiquets per a aprendre la cançó mitjançant:
 - Presentació de l'activitat i dels objectius
 - Explicació de l'argument en forma de 'conte'
 - Representació del text amb titelles, rètols amb dibuixos, mímica ...
 - Audició de la cançó interpretada pel mestre/a [abans que res]
 - Si de cas hi haguera, caldria visionar el vídeo amb la dansa corresponent a la cançó
 - Enregistrament o interpretació en públic tota vegada apresada la cançó [motivació externa].
3. El procés que se seguirà per fer l'aprenentatge de **les cançons més dificultoses** es basarà en el 'procés d'imitació', repetint-ne successivament fragments menuts o unitats musicals, text i música alhora, fins completar-les. Tindrem atenció individualitzada per a aquells alumnes que presenten algun tipus de dificultat [atenció a la diversitat]. Seria convenient que els alumnes s'acostumaren [malgrat aprendre les cançons de memòria], a disposar de les partitures corresponents i poder tenir així el seu recull de cançons. Tot dependent de la disponibilitat del centre, podem confeccionar una mena de cançoner, deixant plasmada cada cançó en una fitxa en la qual aparega el títol, un dibuix al·lusiu, la partitura i, si cal, algun comentari o activitat a fer. D'aquesta manera els nostres alumnes faran més seues les cançons i podran recordar-les així que passe el temps. D'altra banda, permetrà que els pares puguen fer un seguiment del repertori treballat a l'aula tot reforçant la motivació de l'alumne/a. Una fitxa a banda, podria incloure un apartat tècnic on anotar alguns continguts musicals treballats: compàs, àmbit, estructura formal...

♪ Per a aprendre una cançó on eixen moltes imatges.♪

- Fer dibuixos recordatoris del text
- Mimar el text [sense abusar]
- Aprofitar diàlegs de la cançó [si de cas hi haguera]

♪ *Per a aprendre una cançó que explica una història.* ♪

Aquesta manera d'aprendre la cançó vindria donada pel propi text [seria com una història o un conte explicat].

- El mestre canta, a poc a poc, tota la cançó i explica l'argument.
- >>>>>> *Els xiquets escolten la cançó i la història i estaran motivats per aprendre-la [per la qual cosa: amb bona disposició per cantar-la tot seguit]*
- El mestre repetirà la cançó tantes vegades com faça falta fins arribar a la comprensió total del text.
- >>>>>> *Els xiquets han de ser capaços d'aprendre la cançó mitjançant l'audició interior, cançó que el mestre ja haurà repetit diverses vegades*

♪ *Per saber si una cançó s'ha après.* ♪

1. Parlem de quan volem verificar si una cançó ha estat -o no- ben apresada. Aquest procediment és com un joc que, ben plantejat, pot arribar a provocar cert entusiasme en els xiquets:

- El mestre comença la cançó i ...
- >>>>>> *A un senyal, l'haurà de continuar una filera de xiquets, o aquells d'una taula, o un xiquet/a sol...*

Aquest joc [a més de servir de control avaluador per al mestre/a] és una bona manera de mantenir l'atenció de tota la classe. Comporta que cada xiquet/a cante el fragment que li correspon i, a més a més i si fos possible, amb la mateixa tonalitat que el company que el precedeix.

2. Si de cas hi considerem que els xiquets ja saben i ja han assolit la cançó al complet, els podem proposar el següent joc per tal d'assegurar-la i interioritzar-la al seu conjunt:

- En un moment determinat, el mestre/a fa un senyal i els xiquets canten movent els llavis sense que s'escolte la cançó [sense emetre cap so, tal com si foren muts]
- >>>>>> *A un altre senyal del mestre/a, es tornarà a escoltar la cançó*

Donarem per fet que els xiquets han interioritzat la melodia i el text, és a dir: la cançó. Com a recurs metodològic per tal de conjuntar el grup, el mestre haurà de marcar [sempre] el polsament de la cançó.

♪ Interpretació coral ♪

Arribats al punt curricular on es puga crear i desenvolupar un cor a l'escola, el principal objectiu del cant coral seria el de gaudir de la bellesa de les cançons i interpretar-les amb gust i sentiment. Per tant, caldrà motivar els nostres alumnes perquè canten amb il·lusió i cuidant molt la musicalitat. Entre altres, el cant coral cohesiona el grup en una única expressió en la qual es reparteix, de manera equitativa, responsabilitat i protagonisme entre tots els alumnes, exigint de cadascun predisposició per integrar-se al grup. Caldrà treballar per tal de:

- Donar a la cançó l'aire que demane [alegre, melancòlica, divertida...]
- Cuidar les pauses de respiració i les variacions dinàmiques...
- Començar i acabar tots alhora i controlar els finals de frase
- Vetllar perquè la tessitura siga d'allò més adient a la capacitat vocal dels alumnes, procurant no forçar els extrems [ni el registre greu ni tampoc l'agut]
- Motivar els nostres alumnes oferint el resultat del seu treball dintre d'un concert davant el públic a l'escola, institut, activitats culturals de l'entorn, etc.

♪ Per a avaluar les cançons ♪

Les activitats d'avaluació han de ser semblants a la resta de les emprades dintre de la dinàmica ensenyament/aprenentatge i han d'estar integrades en el procés educatiu.

Els alumnes han de saber QUÈ avaluem, COM ho farem i QUAN.

Tots els recursos que farem servir per treballar la cançó són eines que ens ajudaran a valorar aquest procés:

- Observar amb 'quin interès' i 'quina actitud' canten col·lectivament, en grups menuts o de manera individual
- Si de cas interpreten 'amb musicalitat i caràcter' o no
- Si 'memoritzen' les cançons
- Si 'afinen' i mostren 'precisió' en el *tempo* i en el ritme...

Tot seguit proposem algunes activitats d'avaluació [a l'igual que hem fet abans per saber si l'havien après, semblants però de manera més acuitada]:

- A un senyal del mestre/a, els alumnes interioritzaran la cançó [cantant-la per a dintre seu]
- >>>>>> Tot just a un altre senyal seguiran cantant-la en el lloc on es troben el més

exactament possible. D'aquesta manera observarem si, arribat el moment, mantenen el to i la pulsació

- Fer cantar la cançó per frases en filera, en grup, d'un en un tot seguint una cadena
- Reconèixer la cançó enmig d'una sèrie melòdica improvisada tocada amb un instrument que no siga la veu

Tanmateix és imprescindible elaborar fulls de seguiment [individuals o col·lectius] així com fitxes d'observació.

Caldrà recordar que la finalitat de l'avaluació ha de ser la de donar elements de criteri al mestre/a per tal de millorar el rendiment dels alumnes i no únicament per certificar allò que ja han après.

5.- EL COR

El pas següent a la pràctica continuada de la cançó a l'aula esdevindria, arribat el moment, en la formació de un grup vocal.

Formaríem un cor, és a dir: una agrupació musical de caràcter vocal, format per cantants que actuen de manera col·lectiva i, sovint, conduïts per un director/a. El mot 'cor' és un sinònim de 'coral' i també 'd'orfeó', tot i que hi ha diferències pel que fa a la composició del grup així com de la seua funció. 'El cor' té diverses accepcions:

- Agrupació musical integrada per cantants i dedicada a la interpretació de repertori coral. Aquest repertori pot ser per a cor sol [és a dir: 'a capella'] o pot comptar amb la col·laboració d'un instrument, d'un grup instrumental o, fins i tot, d'una orquestra.
- Composició musical destinada a ser cantada per un cor.
- Lloc de l'església destinat als cantors, on es resa i canta l'ofici diví. Sol ser a la part de la nau central oposada a l'altar i, sovint, és el lloc on sol haver-hi un orgue.

Els components d'un cor estan distribuïts en cordes diferents en funció de seua tessitura [àmbit o distància des de la nota més greu de les seues veus fins la més aguda]. La tessitura de cada veu és definida per factors com ara: extensió; registre; color i gruix.

♪Tipus de cor♪

Hi ha diferents tipus de cor segons les característiques vocals dels seus membres, característiques sotmeses a canvis hormonals segons el creixement que cadascuna de les edats comporta dintre del desenvolupament corporal dels xiquets/tes o dels mateixos adults.

Segons el nombre, edat i gènere de membres, els cors es classifiquen de la següent manera:

-Cor de veus blanques:

- Integrat exclusivament per infants [veus infantils masculines; veus infantils femenines i cors mixtes amb veus femenines i masculines]

-Cor juvenil:

- Estadi transitori entre el cor de veus blanques i el cor jove. El cor juvenil sol interpretar un repertori per a veus iguals, tot i que incorpora alguns xiquets que ja

hagen fet el canvi de veu per tal de recolzar els registres més greus. Algunes d'aquestes formacions [en països centreeuropeus i escandinaus, sobretot] continuen anomenant-se 'cor infantil' malgrat que alguns dels seus components poden arribar a tenir 16 anys.

-Cor femení:

- Integrat únicament per veus femenines adultes, és a dir, per cantants que ja han experimentat el canvi de veu afegit al creixement. Les característiques sonores del cor femení difereixen clarament de les del cor de veus blanques per la maduresa sonora i expressiva de les veus i per una potència i una capacitat respiratòria superiors. La distribució per cordes del cor femení és la següent:
 - *Sopranos* [veus més agudes de les dones]
 - *Mezzosopranos* [veus una mica menys agudes de les dones]
 - *Contralts* [veus més greus de les dones]

-Cor masculí:

- Format per cantants masculins adults. La distribució habitual de les veus del cor masculí és aquella distribuïda en 4 cordes:
 - *Tenors primers* [les veus d'home més agudes del cor]
 - *Tenors segons*
 - *Barítors*
 - *Baixos* [les veus d'home més greus del cor]

-Cor mixt adult:

- El més representatiu de tots els tipus de cor. Format per cantants adults d'ambdós sexes.
- Les *dones del cor mixt adult* canten amb les veus de:
 - *Soprano* [veus més agudes de les dones]
 - *Mezzosoprano* [veus una mica menys agudes de les dones]
 - *Contralt* [veus més greus de les dones]
- Els *homes del cor mixt adult* canten amb les veus de:
 - *Tenor* [veus més agudes dels homes]
 - *Baríton* [veus greus dels homes]
 - *Baix* [les veus més greus dels homes]

6.- AUDICIÓ: MUSICOGRAMA

Un musicograma és 'una partitura no convencional' tot partint d'una audició activa, participativa i interactiva, molt útil dintre de la didàctica musical. Concepte creat i desenvolupat pel pedagog belga Jos Wuytack¹ a començaments de 1970 per ensenyar a escoltar música clàssica a xiquets/tes i joves sense coneixements musicals concrets.

El musicograma és un dels mitjans per treballar les audicions de forma activa que més s'ha expandit als darrers anys. A partir de la dècada dels 90 va patir un creixement exponencial a Espanya quan la LOGSE va generar un espai per a la música a les escoles. Wuytack va desenvolupar un mètode d'audició activa sobre la idea que l'alumne pot no ser capaç de llegir una partitura, però pot comprendre perfectament la seva estructura, els instruments que van sonant, etc. El seu objectiu seria el d'apropar la música a tot tipus d'alumnat fent que aquestos participen, gaudeixen i arriben a comprendre-la.

Com que cal considerar les audicions com a part important [més aviat imprescindible] de les classes de música a més de la seua contribució al gaudi i aprenentatge caldrà, doncs, facilitar la comprensió musical emprant elements visuals, dibuixos i/o esquemes que apropen la realitat sonora vers els nostres alumnes.

Allò més important del musicograma com a recurs educatiu és que és assequible a qualsevol nivell i que amb 'una mateixa audició podem crear diferents musicogrames' per tal d'introduir-los i d'enfocar-los vers el tema musical que més ens interessa dur a la pràctica. A més a més, és un gran recurs que dóna l'oportunitat l'alumne de crear els seus propis dibuixos en base als elements musicals d'una audició i participar de manera activa en la realització d'aquest instrument d'aprenentatge.

El musicograma té accepcions diverses:

1. Un musicograma 'és un anàlisi per escrit de l'estructura d'una cançó' o d'una simfonia o d'una part d'elles. El musicograma es pot fer de manera simple:
 - Assenyalant si la cançó té introducció o no
 - Apuntant quan comencen les estrofes i la tornada
 - Assenyalant si la peça té coda

¹ **Wuytack**, Jos: Gante (Bèlgica), 23 de març del 1935. Deixeble de Carl Orff. Ha estat el creador de les "Cançons amb gestos", pedagogia moderna interactiva tot unint expressió vocal verbal, instrumental i corporal. També ha elaborat un sistema d'Audició Musical Activa amb l'ajut de *musicogrames* (terme i concepte del qual també és autor) i que consisteix en la visualització de tot allò que pot escoltar-se en qualsevol obra musical. Ha estat titular de l'Institut Lemmens (Lovaïna) i ha impartit més de 500 cursos arreu del món. És també autor de nombroses obres vocals i instrumentals així com de llibres diversos al voltant de la pedagogia musical.

- Apuntant si en un moment donat només s'escolta el cantant i/o no hi ha Música, si de cas hi hagueren compassos sencers de silenci, etc
 - També pot incloure informació sobre instrumentació, dinàmiques i processos harmònics
2. Un musicograma és també qualsevol esquema [o gràfic] que ajude a seguir una obra musical. El musicograma pot tindre:
- Una línia de temps per tal de seguir els compassos
 - Temes musicals concrets representats per rectangles de colors diversos
 - Col·locació dels instruments tot seguint l'ordre d'una partitura orquestral
3. Un musicograma és també una manera d'escriure Música o una representació dels elements que intervenen en una obra musical [ritme, frases, timbres, compassos,...]
4. Musicalment parlant, un musicograma és també una obra musical escrita amb grafies gens convencionals

♪Finalitat i validesa pedagògica del musicograma♪

La finalitat del musicograma és la de reflectir a sobre el paper la major quantitat d'elements musicals possibles. Podríem considerar el musicograma com una alternativa a la partitura convencional a més d'un recurs molt didàctic.

Els avantatges del musicograma són evidents a qualsevol nivell treballat:

- Presenta una visualització de l'obra global i senzilla, facilitant la comprensió, el seguiment i l'anàlisi de l'obra tractada.
- Es presenta dintre d'una representació espacial.
- També el poden realitzar els alumnes atesa la seua capacitat de discriminació musical. El professor podrà elaborar musicogrames adients a tots els nivells educatius però tenint en compte el nivell on es troba, doncs un musicograma massa complex pot assemblar-se tant a una partitura que pot arribar a tenir un cert rebuig per part dels alumnes.

7. EL JOC i LA CANÇÓ

♪Beneficis del *joc musical*♪

La *música* posseeix una doble vessant:

- Vessant artística: manifestada mitjançant la interpretació vocal [la cançó]
- Vessant lúdica: propera a allò que entenem per 'joc'

Els jocs on hi apareix la cançó formen l'aspecte lúdic de la música. Tanmateix, la interpretació queda relegada a un segon terme. Entre altres aspectes musicals, 'el joc musical' ens permet:

- Trencar la rutina diària ubicant la realitat quotidiana en un segon plànol.
- Involucrar-nos de manera absoluta dintre d'una activitat. Poques activitats ens demanen tanta implicació com ara els jocs.
- Pensar, sentir i actuar ensems. Mitjançant el joc musical hi posem en pràctica totes les nostres capacitats: intel·lecte; emocions i habilitats motrius.

♪Relació entre *jocs musicals i aprenentatge musical*♪

Els motius per fer ús de la música i els sons són diversos:

- Els jocs fan que els participants entren en contacte amb idees musicals elementals com ara: notes greus i agudes; sons forts i febles i tempos ràpids i lents.
- Els xiquets es familiaritzen i se senten còmodes amb els elements musicals tot explorant el seu potencial musical de manera espontània i exempta de prejudicis.
- Fent ús d'instruments diversos, assoleixen una experiència real en la creació musical.
- Jugar amb la música ajuda els xiquets a superar pors relacionades amb la creació musical.

♪Motius que expliquen el caràcter social dels jocs♪

A més de la dansa, la música és la més social de les arts. Els jocs musicals estan dissenyats per a que els seus participants treballen en grups, la qual cosa permetrà potenciar:

- L'aprenentatge integral dels xiquets
- La creativitat
- El desenvolupament de capacitats fonamentals com ara: l'escolta atenta; la gran capacitat de concentració; l'expressió creativa personal dintre del grup i el comportament social i respectuós davant la resta

♪Objectius dels jocs♪

Desenvoluparem els objectius dels jocs en 3 apartats:

1. Jocs que desenvolupen habilitats personals
2. Jocs que desenvolupen habilitats socials
3. Jocs que desenvolupen la creativitat [dos exemples relacionats amb *la cançó*]

La habilitat personal [1] per escoltar i concentrar-se és fonamental en tots els processos d'aprenentatge. El gran nombre d'estímuls que rebem de manera simultània ens exigeix una major capacitat de concentració. Els jocs 'd'habilitat personal' ajuden a desenvolupar habilitats d'escolta; de memòria i a desenvolupar i mantenir l'atenció i hi serien els següents: jocs d'audició; jocs de concentració i proves musicals.

Els jocs que desenvolupen les habilitats socials [2] ajuden a enfortir i augmentar la unitat del grup i la comunicació. Permeten integrar un individu dintre del grup amb més facilitat. Segons els objectius que cerquem, aquestos jocs poden servir per ajudar a membres del grup a conèixer, relaxar-se i baixar la tensió. Mitjançant una elecció adient d'activitats, aquestos jocs ajuden a que una nova classe o grups de jocs funcionen tal com un equip plegat i no com un conjunt d'individus que hi són junts per casualitat. Els jocs que desenvolupen habilitats socials serien els següents: jocs per a presentar-se o conèixer-s'hi; jocs d'interacció i jocs de confiança.

Desenvolupar la creativitat [3] permet augmentar la confiança dels seus membres a l'hora de crear. Com que tots som creatius però no sempre resulta fàcil mostrar la nostra creativitat. Açò s'accentua força dintre de l'àmbit educatiu on es prioritzen les activitats que potencien les habilitats cognitives davant aquelles que hi estimulen la creativitat. Aquest tipus de jocs cal presentar-los a llarg termini doncs els individus sols seran capaços de reconèixer un treball amb manca de creativitat i sols podran alliberar-s'hi si són capaços d'experimentar la seua pròpia

creativitat de manera espontània. Els jocs que desenvolupen la creativitat serien els següents: jocs d'expressió i improvisació; endevinalles i jocs musicals de taula.

Quan expliquem cadascun dels jocs caldrà lliurar més informació al voltant dels seus trets i condicions específiques. No obstant això, el treball amb els jocs ha de permetre introduir variants diverses. Segons el seu desenvolupament, alguns dels jocs presentats ens permetran assolir canvis i objectius diversos pel que fa a l'actitud dels xiquets/tes davant del joc.

♪ Exemples de jocs relacionats amb *la cançó* ♪

Per als jocs que desenvolupen *la creativitat*:

1. Representar una *cançó*: [Joc en Grup]

- Material: *fitxes amb cançons conegudes i un grup format per -al menys- 9 jugadors.*
- Descripció: *el mestre/a organitzarà els xiquets en equips de 3 o 4 components i repartirà una fitxa a cadascun amb el nom d'una cançó coneguda per tothom.*
- Els equips disposaran de deu minuts per tal de preparar el primer fragment de *la cançó* que hauran de representar.
- Els jugadors no podran fer ús de cap paraula però poden representar *la cançó* en forma de xarada, farsa o gestos diversos.
- Els equips faran torns per tal de representar les seues composicions mentre que la resta de companys/es intentaran esbrinar de quina cançó es tracta a la fi de la representació.

2. Dibuixar cançons [Joc en Grup]

- Material: *una pissarra, guix o retoladors.*
- Descripció: *el mestre/a dividirà els jugadors en grups de 3 o 4 persones.*
- Després del temps de preparació, un membre de cadascun dels grups eixirà a la pissarra i dibuixarà alguna cosa representativa d'una cançó famosa [per exemple: dibuixa unes muntanyes per a 'Serra de Mariola' o una cara amb una gran nas per a 'Mon pare no té nas']. Aleshores, la resta de companys del grup intentaran esbrinar de quina cançó es fa esment al dibuix.
- El primer equip que esbrine es portarà un punt.

- No caldrà esperar que un company o companya haja conclòs el dibuix per poder respondre.
- Quan tots els xiquets/tes hagen dibuixat, el mestre/a contarà els punts per tal de veure quin equip ha guanyat.

***REFERÈNCIES

Akoschky, J; Alsina, P; Díaz, M; Giráldez, A [2008]:

La música en la escuela infantil. Barcelona. Graó.

Alsina, Pep [2010] *El área de educación musical: propuestas para aplicar en el aula* [2010]

Graó. Barcelona

Arús, Mª Eugenia - Garcia Garcia, Jos [2014]:

Actividades y juegos de música en al escuela. Biblioteca de Eufonia.

Garcia Valero, A [2015]:

Criteris i estratègies per treballar les cançons a l'aula d'Infantil.

Facultat d'Educació, traducció i Ciències Humanes - Universitat de Vic.

Universitat Central de Catalunya.

Lledó, A. [1986]:

Iniciación al mundo sonoro a través de la canción popular. Ecir. València.

Osman A., Wellman L (1978):

'Hey Teacher! How Come They're Singing in the Other Classes', en *Collected Papers in Teaching ELS and Bilingual Education: Themes, Practices, Viewpoints*, pp. 115-23, New York, R. Light.

Pérez, S. S. [1990]:

Cançons valencianes per a l'escola. València. Editorial Piles.

Pericas i Ramos, M [2013]:

Les cançons a l'Educació Infantil. Com i per què s'utilitzen?

Facultat d'Educació, traducció i Ciències Humanes - Universitat de Vic.

Universitat Central de Catalunya.

Porta, A. [2015]:

Aprendiendo a ser maestro. Didáctica de la Expresión Musical en Primaria.

Repositori UJI [repositori.uji.es: www.sapientia.uji.es]

Sala, V. [1994]:

Cançons i contes populars. Generalitat Valenciana. Valencia.

Sanjosé Huguet, Vicente [1997]:

Didáctica de la Expresión Musical para Maestros. Piles, València

Seguí, S. [1990]:

Cançons valencianes per a l'escola. Piles. València.

Storms, Ger [2003]:

101 juegos musicales: divertirse y aprender con ritmos y canciones. Graó.
Barcelona.

Willems, Edgar [2001]

El oído musical: la preparación auditiva del niño
Paidós Ibérica. Barcelona.

Wuytack, J. [1993]:

Cantando, bailando. Nau. València.

*****Apunts diversos de l'autor.

Recull de: **Vicent Lluís Fontelles**
[PhD - UV - Facultat de Magisteri]